

LLUÍS MARIA XIRINACS DAMIANS

**EL CIM DEL VEDA,
HERMENÈUTICA SUPREMA**

El 6 d'agost de 2002, dia del seu 70è aniversari, Lluís Maria Xirinacs va escriure el pròleg per a un llibre de Vedanta a petició de Josep M. Duch i Artur Martí, traductors.

S'havia de publicar dins de la Col·lecció Samadhi Marga. El projecte no es va dur a terme, però els traductors ens han cedit el permís per a publicar-lo i difondre'l. Els ho agraïm profundament.

FUNDACIÓ RANDA LLUÍS M. XIRINACS

Coberta: Lluís Maria Xirinacs. Can Julià de Sagrera. 2006

Fotògraf: Antoni Aceves.

Totes les obres de Lluís Maria Xirinacs sota llicència CC:

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

EL CIM DEL “VEDA”, HERMENÈUTICA SUPREMA

Veure i viure. Heus ací un dualisme que s'intenta superar amb la realitat plena de la **salut** o **salvació** o alliberament, en sànscrit *mokxa*. El poble ho diu: “pensat i fet”. “Déu digué: <<faci's la llum>> i la llum fou feta”. Dit i fet. Qui té el pensament o el verb – veure- i l'acció o l'obra –viure- fermament units és un home sa, és saludable, sòlid (tot d'una peça), és salvat i, segurament salvador. Salve! Té la vera pau. *Xalom!*, *Salam!* Resideix en la ciutat de la pau *Ieru-salem*, regida pel primer rei pacífic d'Israel, Salomó. Llatins, jueus, islàmics tots s'unifiquen sota de l'arrel *sl- semítica i ensems indoeuropea. Els grecs, tot canviant la lletra “s” per un esperit aspre, transcrit a la grafia llatina per una “h”, tenen la meravellosa paraula de la mateixa arrel hindoeuropea *hólos* –tot sencer, universal, complet, ple, “d'una peça”- d'on surten les paraules “catòlic” (que camina cap a l'universal), “holograma”, “holicitat”. Els hindús i els iranians, en llur adaptació d'aquesta arrel hindoeuropea, han canviat la consonant líquida “l” per la consonant líquida “r”. En sànscrit *sarvam* significa el tot, la totalitat, l'univers. *Sarvaparama*, per damunt de tot. *Sarvantara*, interior a tot. *Sarvantaratma*, present a tot. *Sarvajña*, omniscient. Etc. Però, el *Vedanta*, -tan no dual ell!-, en el dualisme que implica la salut, veure i viure, s'instal·la en el veure, tant pel fet de triar com a font d'inspiració i d'interpretació els Vedes (*vidya*, *videre*, *eidos*), com pel fet de considerar-se el cim del Veda en tant que (suprema) interpretació de caire especulatiu. El Vedanta és la filosofia metafísica de l'hinduisme per excel·lència. Veure radical és saviesa (*sofia*). Viure radical és amor (*filia*). No es tracta de la bella i bona traducció del terme “filosofia”, que tant plau a Raimon Panikkar: “la saviesa de l'amor”, ans la seva traducció clàssica, “l'amor a la saviesa”. Els escrits inicials, recollits sota el nom del Vedanta-sutra de Badarayana (entre IV aC i III dC), revelen un immens amor a la saviesa, l'amor és la pràctica, l'obra, el fet d'escriure tant i tant sobre allò que s'estima. La saviesa, el gènere literari anomenat sapiencial és la teoria amorosa, un corpus de pensament compacte, allò que més s'assembla d'Orient a la prolífica filosofia occidental.

Si abandonem, de moment, el fil del “viure” i seguim el fil del “veure” dels originals vedàntics i dels comentaristes filosòfics “escolàstics hindús” posteriors, cal observar d'antuvi que tant a Orient com a un Occident, que tracta d'interpretar l'Orient, sovint confonem “unitat” (monisme) amb *advaita*, “no dos”, “no dualitat” (no dualisme). Patim d'un hiperdualisme: u/dos. I, sovint d'un hipermonisme que ens decanta o a favor de l'u i contra el dos, com és el cas de la interpretació dura del comentarista del Vedanta, Sankara (monjo, +838) o, a la inversa, a favor del dos i contra l'u com en el cas de la interpretació dura del comentarista del Vedanta, Madhva (anacoreta, +1276). O, també, ja més dialècticament, a favor de l'u i del dos, és a dir dels tres principis simultanis i eterns (tríada): ànima, món i Déu, com en el cas de la interpretació dura del comentarista del Vedanta, Ramanuja (aprox. +1137). Caldria dir en aquest punt que del monisme pur i dur deriven els dogmatismes, fanatismes, fonamentalismes, integrismes, irrealismes, visionarismes, imperialismes. Sobretot quan aquesta unitat radical és quelcom de parcial o particular hipostasiat sota la pretesa il·lusió de totalitat. De l'u mai no pot sortir res més. La immensa varietat de l'univers no pintaria res. Nosaltres no seríem ningú. Una conseqüència en són les tendències religioses monoteistes radicals, tan orgulloses de llur monoteisme, tan abundants i tan agressives al llarg de la història. Qui no és com jo vull cal que desaparegui. La superació del dogmatisme pren entre

nosaltres el nom de dialèctica. Paraula introduïda amb tots els honors per Plató, denigrada per Aristòtil i recuperada sobretot per Hegel i seguidors crítics seus. (¡Tant de bo els comunistes haguessin evitat el dogmatisme i haguessin romàs dialèctics com el seu mestre!). Fàcil i simple és la idea de “dogmàtica”. En canvi, el terme “dialèctica” és polisèmic, de significat complex, que es presta a múltiples interpretacions. Miro, ací, de donar-li un sentit precís. El pensament humà és llisquent, però no d’una manera uniforme com l’aigua. Es transforma quan llisca, com els núvols i més. Neix en un estat d’indefinició que en direm l’Atesi. A continuació afirma quelcom que acostuma a néixer de profunda convicció, la Tesi. Immediatament li neixen també límits, desastres, crítiques i oposicions, l’Antítesi. I, potser, de vegades, amb gràcia, esforç i intel·ligència, al final d’aquest procés elemental, neix la unió dels oposats d’una manera o d’una altra, la Síntesi. Si el plantejament és a nivell global, aquí acaba tot. Si és a nivell parcial, aquesta Síntesi pot esdevenir Tesi que repetirà el procés en un àmbit major.

El tema de l’*advaita*, de la no dualitat, pot ser contemplat a la llum de la dialèctica tal com l’hem definida. La *dvaita* (*zwaiheit*, dualitat en alemany), el dualisme, és evidentment la relació Tesi – Antítesi, o com deia Hegel, l’afirmació i la negació. (No, l’afirmació o la negació, com deia Aristòtil). Aquesta relació positiva de contraris és un tema recurrent, a més a més de en l’hinduisme, en tot el pensament oriental: les contradiccions que vol superar el budisme, el yin-yang xinès, els koans del zen xin-japonès, etc. El principi de no contradicció occidental aristotèlic –si p és ver, no p és fals i viceversa- redueix el dualisme a monisme. Tota la lògica matemàtica moderna és monística, és una immensa col·lecció de tautologies –“p no és no p”, equivalent a “p és p”!-. El predicat no diu absolutament res de nou que no estigui ja dit en el subjecte. El dualisme autèntic, en canvi, representa un avenç, un enriquiment del saber. Representa mirar (les) dues cares de la moneda – “si p aleshores no p”, o bé “p i no p”-. Occident té més tendència monística perquè imagina l’univers original com una caixa buida, que el rei i senyor seu, l’home, ha d’omplir de figuretes súbdites, com en un pessebre, al seu gust i conveniència (Tesi). L’acceptació de l’oposició política en els països que han acceptat la democràcia occidental, n’és un millorament palès. Altrament l’Orient veu l’univers original com una realitat indiferenciada (Atesi). Quan s’agleva alguna regió d’aquest univers en quelcom de determinat (Tesi), s’estira, es tensa la resta de la realitat en sentit oposat a aquesta Tesi (Antítesi). La física de partícules, amb les seves col·leccions de partícules i antipartícules i llurs síntesis els àtoms, dóna la raó a la concepció oriental de la interconnexió contradictòria de tot amb tot, talment que l’afirmació d’una cosa condueix per ella mateixa a la negació simultània d’aquella mateixa cosa. En la mateixa física clàssica de Newton trobem el principi fonamental: “A qualsevol acció correspon una reacció igual i contrària”. Resumint: tot plegat suma zero. Zero, l’Atesi, no és el buit és el “mesotes” aristotèlic, el terme mig que no és ni fred ni calent, en expressió apocalíptica (Ap 3, 16), una mena de pasta prequàntica indiferenciada en física.

No puc entretenir-me ací afinant encara més aquest quadre savi. Només deixo apuntat que en física quàntica existeix un terme inicial posterior a la pasta prequàntica i anterior al dualisme matèria – antimatèria dels corpuscles massius (fins i tot en repòs). Una Atesi₂, entre l’Atesi inicial esmentada i la dualitat Tesi – Antítesi. És la llum sense massa (en repòs), de natura no d’estructura fixa ans ondulatòria, tot i que ja quantificada. Un fotó de llum, no dual, genera un positró – negatró o un neutrí – antineutrí duals i aquests o bé degeneren en un fotó, no dual, talment que retornen a

l'Atesi₂, o bé generen dialècticament Síntesis, cada cop més complexes, que constitueixen la matèria. La matèria és, doncs, llum enrotllada. Significativament els dos Bose hindús, el mestre, físic i botànic Jagadis Txandra (1858-1937) i el seu deixeble, físicomatemàtic Satyendranath (1894-1974), dediquen tota la seva vida a investigar la naturalesa lumínica de tota la realitat. I, en física quàntica, el darrer dels dos dona el seu nom a moltes altres partícules bàsiques no duals, a més a més dels fotons, els bosons.

¿Què és *advaita*, no dualitat, en la nostra dialèctica? Parem esment que no es parla d'unitat, ans de no dualitat. Interpretar *advaita* com a unitat –que acaba essent la Tesi, allò que nosaltres creiem com a segur enfront del que sigui, que cal anihilar- és una simplificació barroera. Hi hauria una possible interpretació d'aquest concepte com a Atesi: la no dualitat confusa prèvia a qualsevol determinació; quan encara no ens hem definit. Però no creiem que sigui aquest el significat d'un concepte que apareix en la cultura hinduista com al summum, com al cim del Veda, com a l'hermenèutica suprema. Aquest fóra més aviat un significat pobre, inicial, immadur previ a qualsevol procés dialèctic. Tampoc, com hem dit, *advaita* no es pot identificar amb el monisme implícit en la Tesi. D'altra banda ja hem vist que la relació Tesi – Antítesi és dualitat. Podem, doncs, atribuir el concepte d'*advaita* no dualista a dues altres realitats. 1) La Síntesi o dialèctica positiva, dissenyada per Hegel com a novetat, la negació de la negació, l'*haufhebung*, allò que nega conservant!, que integra en un nou nivell Tesi i Antítesi i que podrà esdevenir nova Tesi de processos posteriors. En tant en quant integra els contraris és vera *advaita*. En tant que constitueix una nova Tesi esdevé una falsa *advaita*, mentre no es pari esment en la convocatòria simultània d'una nova Antítesi. La negació de la negació, no seria una afirmació? Així aquesta concepció hegeliana de la dialèctica és titllada per Theodor Adorno (1903-1969) com a dialèctica de la identitat. El principi d'identitat, esmentat més amunt –p és p- és contrari al principi de sí contradicció –p no és p, o bé, p és no p-. 2) La Complementarietat de Contradictoris o dialèctica negativa fou enunciada filosòficament per T. Adorno en la seva obra *Dialèctica negativa*. En la ciència física fou defensada pel premi Nobel de física Niels Bohr com a principi de complementarietat contradictòria entre ona i corpuscle, entre macrofísica i microfísica, o com més tard afirmà l'altre premi Nobel de Física, Pasqual Jordan, entre coneixement científic i coneixement espiritual. Cada terme del dualisme explica una part de la realitat i falla en l'explicació d'una altra que cabalment és explicada per l'altre terme, al seu torn deficient per explicar allò que explica el primer.

La forma fenomènica, exterior, de descriure aquesta noció d'*advaita* 2, com a dialèctica negativa, ha estat definida acuradament com mai, fins i tot matemàticament, per Norbert Wiener (1894-1964), pare de la teoria cibernètica, teoria, que ell començà a exposar a propòsit de casos particulars i que ha esdevingut teoria general, aplicable a les més diverses situacions formals. L'aportació essencial és la noció de "retroacció". Newton parlava d'acció i reacció igual i contrària dualista. Wiener parla d'acció i retroacció integrada no dualista. L'acció i la reacció són dues forces de sentits contraris, establertes en la mateixa recta (una dimensió i dos sentits). La retroacció no xoca frontalment amb l'acció, li dona la volta, la sorprèn pel flanc o per la reraguarda. Requereix, doncs, sortir de la recta i incidir en la causa de l'acció per una nova dimensió lateral (en total dues dimensions i quatre sentits). L'acció és causa que produeix l'efecte de la retroacció i aquesta és causa que rectifica (*feedback*, retroalimentació), com a efecte l'acció. En el fons és una mena de cercle que s'autoequilibra dinàmicament, els reciclatges de la natura física, biològica, neuronal i de l'ecologia proposada pels humans. Un exemple

clar. Atesi: pasta quàntica primordial neutra. Tesi: un protó (prescindim ací de la complexitat interior quàrquica del protó). Antítesi: un electró. Síntesi A (dialèctica positiva): protó + electró = neutró (neutre de nivell superior). Síntesi B (dialèctica negativa): protó i electró que roden, un al voltant de l'altre, en equilibri, sense confondre's = àtom d'hidrogen. L'univers, on abunden les accions i reaccions sempre violentes, va decantant i reservant, poc a poc, a cop de bona intel·ligència i de bona voluntat, equilibris dinàmics cibernètics que es perpetuen i es reproduïxen acumulativament fins a constituir el pòsit o el patrimoni fonamental d'allò que en diem evolució. Si la superfície més visible i aparent de l'evolució ve constituïda per aferrissades i, fins i tot, cruels lluites competitives segons la llei del més fort enunciada per Darwin, la base de l'evolució és constituïda per la reserva acumulativa d'equilibris harmoniosos de contradictoris complementaris, assolits mitjançant la cooperació d'elements diferents segons ens explica la gran biòloga usana Lynn Margulis (n.1938).

En acabar l'apocalíptica segona guerra mundial (1945), alhora que W. Wiener proposava la seva Cibernètica, superadora de contraris sense negar-los, Ludwig von Bertalanffy (1901-1972) proposava la seva Teoria General de Sistemes. La seva aportació novedosa consistia a descobrir esquemes matemàtics que servissin ensem per a diverses disciplines científiques. Introduïa, doncs, la nova noció de generalisme que després derivaria a la de globalisme. Hi ha quelcom de general, comú a les plurals i especialitzades disciplines científiques. Cadascuna té el seu objecte d'estudi, té el seu mètode de treball, té la seva terminologia, etc. Però totes semblen tenir quelcom de no divers en llurs entranyes. Vint anys més tard, un deixeble seu, George J. Klir, tot fent balanç de la teoria en el temps transcorregut, teoria que no s'havia mogut de l'àrea estrictament científica, afirma: "És probable que la ciència dels sistemes generals arribi a abastar distintes àrees específiques, com l'enginyeria de sistemes, els sistemes en l'art, els sistemes en la filosofia, la metodologia de sistemes, els sistemes en l'educació... Probablement es buscaran formes noves i poc ortodoxes de representar els sistemes. Per exemple es considerarà prometedora el poder dels llenguatges naturals per expressar relacions complexes en formes simples, en molts casos absolutament satisfactòries" (*Tendencias en la teoria general de sistemas*. Alianza Editorial. Madrid. 3ª ed. p.23). Cal doncs, entendre l'*advaita*, d'una banda, com a acoblament dinàmic de contraris (dos o més successius, en cercle), els quals, sense perdre cadascun la seva especificitat i el seu pes ontològic, entren a formar part d'un tot no dual superior, on emergeixen propietats noves, no existents en els seus components –l'aigua no s'assembla gaire ni a l'hidrogen ni a l'oxigen que la constitueixen-. D'altra banda cal entendre els diferents elements contradictoris no només com a fenomènics o exteriors o físics. Hi ha una Complementarietat Contradictòria de tradició upanixàdica entre *atman* i *brahman*. Fins i tot es podria establir un cercle tancat integrat i, mirat de conjunt, no dual: *karma* (1) o l'acció mundana– *atman* (2) o el jo personal– *brahman* (3) o la contemplació de l'absolut – *dharma* (4) o la llei natural – *karma* (1). Amb oposicions complementàries de diferent grau: a) de 90°: 1-2, 2-3, 3-4, 4-1. b) de 180°: 1-3, 2-4. c) perpendiculars: (1-3) – (2-4). No oblidem que l'essència de la dialèctica rau en què cada part es diferencia de les altres (principi d'identitat: cada part és ella mateixa i no una altra) i que alhora cada part és lligada a les altres (principi de totalitat: tot depèn de tot).

Atès que he parlat fins ací de **veure** la no dualitat, permeteu-me que parli també una mica de l'esforç per a **viure**-la, de la terrible lluita a favor de la recerca de la perfecció, de la vera pau, de la salvació, en l'inhòspit món occidental. ¿Com s'ha viscut històricament la no dualitat a Occident i al més proper Orient? Zaratustra (mazdeisme,

s. VI aC.?) a Pèrsia (Pàrtia), com Buda (budisme, s.V aC.?) faria poc després a l'Índia, planteja i practica una doctrina que a través del plaer i el dolor (Buda), o a través del mal i el bé (Zaratustra), va més enllà i obté una síntesi de contraris. Es parlarà de la plenitud (*pleroma*), de la perfecció (*teleiotes*), de la totalitat (*holótes*) o de la salvació (*salus*), com hem explicat més amunt, dels purs (*katharoi*) o dels espirituals (*pneumatikoi*). Jesús dirà: Sigueu **perfectes** com el vostre Pare celestial és **perfecte**,... ell que fa sortir el sol sobre bons i dolents i ploure sobre justos i injustos” (Mt 5, 45, 48). Sorprenent! ¿Qui són aquests perfectes que estan més enllà del bé i del mal ja en aquest món? Una cosa és ser bo o just i una altra ser perfecte. Ja el Gènesi (2,17), parlava misteriosament de l'arbre de la Ciència del Bé i del Mal. Diríem: del pecat original i de la virtut original. Adam i Eva abans de la prova no eren pecadors, però tampoc virtuoses (Atesi). Després, d'entre els descendents n'eixiren de pecadors i de virtuoses Tesi i Antítesi. I Jesús com tres cartes paulines (I C 2, 6; 3, 1; Filip 3, 15; Heb 5, 11 – 6, 1) parlen d'anar més enllà, cap a l'estat del perfecte (Síntesi *advaita*). Posteriorment els gnòstics, potser precedits per la comunitat de Qumran, originats a Palestina en el s. I dC., prenen, com a única fita seva important, assolir aquesta perfecció absoluta, síntesi de contraris, que transcendeix tot dualisme. L'arrel *gn-grega de *gnosi* (“coneixement”) equival a l'arrel *jn- sànscrita, d'on surt *jnana* i *jnana-yoga* o disciplina cap al coneixement perfecte que duu a la salut o salvació. Aquest estat de perfecció representa una autèntica mutació respecte als justos i als injustos. Molts gnòstics consideren la perfecció adquirida com a *definitiva*. A partir d'aquí, per consegüent, ja no cal la llei moral (*anomia*). L'atracció que produïa la possibilitat d'aquest estat absolut és endèmica a l'Índia i en general a l'Orient. Però no ha cessat d'interessar mai a Occident. Successors dels primers gnòstics foren els basilidians (s. II, Alexandria, comença l'absorció de l'hermetisme tradicional egipci), valentinians (s. II, Alexandria i Itàlia), naasens o ofites (s. II, Judea, amb el símbol de la serp), perates, barbelognòstics (tríada: Absolut – Home – Dona), mandeïtes (ss. I-II, Transjordània, encara n'existeixen actualment al sud de Bagdad), maniqueus (fundats pel persa Mani, s.III, i estès extraordinàriament fins a la península Ibèrica i fins a la Xina), gnòstics coptes de Nag-Hammadi (escrits del s.II transcrits en els ss. V – VI; “l'home perfecte és el Tot, els seus membres són els espirituals”), paulicians (s. VII, Armènia), bogomils (s.X, Bulgària i Constantinoble, influïts pel neomaniqueisme de l'Àsia Menor).

¿Quant falta encara per a escriure una història seriosa de l'Església cristiana de l'esperit i no de la del poder terrenal! Molts d'aquests moviments esmentats resulten del rebuig d'una Església “oficial” que ha traït el missatge cristià. Consta que els primers eremites del desert egipci de la Tebaida, Pau, Antoni, Pacomi, etc., marxaren d'Alexandria –o ¿foren expulsats?- desenganyats d'una comunitat cristiana degenerada. Se'ns ha dit que marxen a practicar una vida de perfecció i segurament és cert. Però, ¿per què marxen? i ¿per què no es busca la vida de perfecció en el si de la comunitat cristiana alexandrina? Cabalment Pacomi funda el monestir de Tabennesi, la primera vida comunitària (cenobítica), en 320, tot just el cristianisme s'ha venut a l'emperador Constantí (313) i en el mateix lloc, Khenoboskion, on es trobaran els manuscrits gnòstics de Nag Hammadi. Perfecció cristiana i gnosticisme, en l'origen són la mateixa cosa. Tot l'evangeli de Joan és amarat pel misticisme total que després també trobem en els gnòstics. I, tanmateix l'Església i l'espasa imperial, en l'edat antiga i en la mitjana perseguiran el gnosticisme fins gairebé exterminar-lo i si més no acorralar-lo fins a deformar-lo i estrafer-lo fora de tot límit. Molts d'aquests moviments, sota la persecució implacable, degeneraran en dualismes o monismes ferotges. ¿Per què cal partir i separar els cristians en dos estats diferents el d'escassetat (*hystérmma*) espiritual i el de plenitud

(*pléroma*) espiritual? ¿També hi ha classes en l'esperit? ¿No és precisament aquesta partició la que és condemnada com a heretgia gnòstica per la jerarquia eclesiàstica? Actualment la teologia oficial distingeix de l'estat normal, l'estat de perfecció. El bisbe, en tant que bisbe, ja té l'estat de perfecció (!). I els monjos i altres religiosos que ingressen en un orde o estat de perfecció i es posen en camí i a la recerca dels consells evangèlics de perfecció, que acaben obligant *definitivament*, en forma de vots perpetus. Tot està regulat, fins l'esperit! (“*Spiritus Dei non alligatur*”). Gairebé des del principi de l'Església existeixen moviments que demanen la reforma de l'Església. ¿Que passa, doncs? El protestantisme és l'explosió d'aquesta demanda multiseular. L'Església té por de la perfecció.

Els bogomils de Bulgària, que ja demanaven en el s. X la reforma de les Esglésies de l'Orient europeu, que volien confiscar i repartir totes les riqueses d'aquelles Esglésies, que volien abolir l'esclavitud, etc., s'introduïren a Occident a través de comerciants i cavallers i s'estengueren per Llombardia, Occitània, Països Catalans, França, Flandes i Renània. I se'ls donà el nom de càtars (*catharoi*, nets). Ells s'anomenaven simplement “cristians” o “homes bons”. Per arribar a “perfectes” calia una gran pobresa, castedat, control d'aliments, etc. Practicaven la fracció del pa, la pregària, la meditació i la predicació. Propugnaven la supressió del poder temporal de l'Església. La nissaga nobiliària i la propietat territorial eren dolentes. L'artesanía i el comerç eren bons. L'orde de Cluny els perseguí acarnissadament. Roma decretà una croada contra ells. Fou l'origen de la Inquisició o Sant Ofici per a defensa de la doctrina cristiana. En 1167, el bisbe bogomil de Constantinoble, Nicetes, visita els càtars de Llombardia i Occitània, per consolar-los. En 1184, a Lieja dels Països Baixos, Lambert Begh funda el moviment de les beguines, comunitats de laïques cristianes femenines independents de cap direcció o orde masculí. No tenien cap regla de vida. No tenien l'autoritat de cap fundador ni de la Santa Seu. No tenien organització ni constitucions. Vivien de llur treball enmig del món i sovint tenien cura dels malalts. No captaven almoines pel carrer. No feien vots perpetus, no es comprometien a res, només feien una declaració d'intencions, talment que podien abandonar el beguinatge lliurement i contreure matrimoni. Tot seguit s'estengueren per Renània, França, Occitània, Països Catalans i Itàlia. Els principis d'autoritat, disciplina i uniformitat que presidien l'Església catòlica havien d'entrar en conflicte amb una associació que reproduïa condicions característiques del règim religiós de perfecció al marge dels ordes regularment i jeràrquicament constituïts. El 1202 mor Joaquim de Fiore, místic i apocalíptic calabrès que fundà una congregació religiosa, paral·lela al Cister, i que predicà el paradís de la perfecció cristiana amb tanta de força que inspirà tots els moviments de reforma posteriors, especialment el corrent franciscà, que intentarà (s. XVI) a Verapau de Guatemala la realització de la utopia de la perfecció amb els indígenes. Parla de la nova hora històrica dels humils, *parvuli*, que evolucionaren aviat en els “espirituals” i després en els *fraticelli*, il·luminats franciscans antipapistes. Se'n troben a Ancona, Toscana i Provença. Foren condemnats pel papa Joan XXII el 1318. Resistiren molts rebels.

Enmig d'aquest dens ambient de lluita entre l'esperit i els cànons eclesiàstics, el 1208, Francesc d'Assís, funda un moviment de reforma de l'Església des de la base a l'estil de les beguines, però és forçat a reduir-lo a orde canònic de frares mendicants franciscans, i el 1212 Clara d'Assís, amb les mateixes dificultats, funda les franciscanes o clarisses. Tant l'orde masculí com el femení patiren inimaginables pressions de la Inquisició en vista al seu sotmetiment a la jerarquia. Això provocà moltes escissions, algunes de canòniques (frares menors, caputxins) i altres declarades herètiques. El 1213,

la derrota de Muret, infringida per la Creu romana i l'Espasa francesa ben unides, és la fi sagnant del catarisme. El rei català, posicionat en el bàndol "equivocat", morí en la batalla. Innocenci III en el concili Lateranense IV (1215) condemna els càtars i Joaquim de Fiore, i és on la Inquisició és promulgada com a llei imperial per Frederic II d'Alemanya. Davant de la resistència antiromana de l'actitud franciscana, Domènec de Guzmán, funda a Llenguadoc, en 1220, l'orde "mendicant" de predicadors coneguts com a dominics, dedicats a lluitar contra els càtars i braç dret de la Inquisició romana durant els segles posteriors. Però l'esperit no para i, també en 1220, a Lovaina s'obre la primera casa de begards (*beggaert*, *captaire* en holandès) o beguins. A diferència de la branca femenina (ambdues totalment independents a l'inici), de bon principi tendiren a captar i a vagabundejar. També volien arribar a la perfecció evangèlica tot prescindint de la jerarquia eclesiàstica. Algunes comunitats de beguines i de begards ingressaren en comunitats de terciaris o secció simpatitzant seglar (els religiosos primaris formaven l'orde masculí, els secundaris, el femení, tots dos religiosos amb vots), principalment, franciscanes, però també, dominiques. Altres derivaren cap a corrents d'espiritualitat perseguida: càtars, espirituals, "il·luminats" o *fraticelli*.

El 1232 neix a Mallorca el místic català Ramon Llull que serà un entusiasta devot terciari franciscà, desitjós de la reforma de l'Església i buscador insaciable de la perfecció. El 1238 neix, a València, Arnau de Vilanova, metge famós de tres reis catalans i visionari, relacionat amb els franciscans i els "espirituals", il·luminats, *fraticelli*, etc., aimant, com Ramon Llull, de la concòrdia de les tres cultures mediterrànies d'aleshores, la cristiana, la jueva i la islàmica. El 1248 neix a Sérinhan de Llenguadoc, Peire Oliu, franciscà, ànima del moviment dels "espirituals", il·luminats o *fraticelli*. Acusat d'il·luminisme, la seva obra principal és condemnada en 1326. El 1255, a Agnani és condemnat Joaquim de Fiore. El 1260, el segon ministre dels franciscans, Bonaventura, cedeix en la relaxació de la regla, permet la propietat de les comunitats (només seran pobres els individus) i permet els estudis universitaris dels frares franciscans, sempre permesos, en canvi, pels dominics que donarien teòlegs insignes com Albert Magne (alemany, 1200-1280) i Tomàs d'Aquino (italià, 1225-1274). La branca franciscana que no accepta aquesta relaxació és condemnada en 1317 pel papa Climent V. També aquest any de 1260, Gerard Segarelli, monjo de Parma, funda la secta de l'Orde dels Apòstol o dels Germans Apostòlics, amb pobresa i celibat, que és condemnada el 1286 pel papa Honori IV. Entre 1262 i 1265 té lloc la conversió de Ramon Llull i, entre 1273 i 1274, Llull té la il·luminació a Randa. Li diran *Doctor illuminatus*, però no el canonitzaran. Cap a 1290, Arnau de Vilanova es relaciona amb els franciscans espirituals, ço que el dugué a un exaltat misticisme i a indicis profètics sobre la que ell creia imminent vinguda de l'Anticrist i fi del món. El 1294 Llull "exulta com tots els espirituals i tots els fautors de la reforma de l'Església, davant de l'elecció del papa Celestí V, l'ermità Pietro da Morrone" (J. Batllori), que no regnà més d'un any i es retirà a la soledat de nou. En aquest mateix any un grup d'"espirituals" obté de Celestí V el dret de separar-se dels franciscans sota la direcció d'Àngel de Clarino, amb el nom d'"ermitans pobres". L'any següent Bonifaci VIII els retira el privilegi. La major part es declara en rebel·lia. Són excomunicats en 1317-1318.

El 1296 Bernat Deliciós, predicador franciscà (provençal, ? – 1320) esdevingut begard o *fraticello*, mena una campanya contra els excessos inquisitorials dels dominics. Llull lliga amistat amb Bernat Deliciós. El 1299, Arnau de Vilanova exposa a París les seves visions. És condemnat. Se l'obliga a retractar-se. Però Arnau segueix aproximant-se més a les beguines, els begards i els "espirituals" franciscans. El 1303 els papes passen

a dependre del rei de França. El 1303 Bernat Deliciós provoca una revolta popular a Carcassona. I l'any següent dirigeix un complot contra el rei de França, i és empresonat. Entre 1305 i 1308, Arnau de Vilanova dona la Lliçó de Narbona, davant les beguines i els begards d'Occitània. El 1307 el papat sota Climent V s'instal·la a Avinyó dominat pel rei de França. De 1307 a 1312 s'esdevé l'empresonament i procés de dissolució dels Templers. El 1317 a causa de la seva simpatia pels franciscans "espirituals", Bernat Deliciós és processat i condemnat pel papa d'Avinyó, Joan XXII, que també condemna, l'any següent, a *fraticelli*, "espirituals" i il·luminats provençals, els quals són lliurats a la foguera o a reclusió perpètua per la Inquisició. El 1320 mor a la presó Bernat Deliciós. També el filòsof i teòleg franciscà, Guillem d'Occam (anglès, 1290 – 1349), el 1324 és denunciat davant el papa Joan XXII i és citat a Avinyó. Es refugia a la cort de Lluís de Baviera a Múnic. El 1334 a Múnic publica *Compendium errorum Johannis Papae XXII* ("Compendi dels errors del Papa Joan XXII"). Hi defensa, com tants d'altres abans d'ell, la necessitat de la pobresa evangèlica en l'Església, l'estructura de la qual cal que sigui democràtica i nega el poder temporal del Papa.

Desitjo, per tancar aquest pròleg allargassat, detallar només un trosset, potser poc conegut, d'aquesta tràgica història inacabable, per a què el lector de les doctrines orientals es faci una idea, d'una banda, de com també són doctrines d'Occident, però de l'altra, de com han estat de perseguides sense misericòrdia per l'Esperit monista - dualista (bé / mal) del Poder i de l'Orgull de la nostra "civilització" que va contra l'Esperit no dualista (perfecció) de l'Amor i de la Senzillesa, contra la recerca de la concòrdia, contra el superhome de Nietzsche que en realitat és un nen, contra aquella segona innocència (madura) de què parla Raimon Panikkar. Em vull referir a la relació entre el beguinatge i el mestre Johann Eckart de Hohenheim (1260 – 1327) en els turbulents anys que hem recensonat. Sobre el beguinatge ja he dit alguna cosa. Només cal afegir algun apunt de més. Fundat, com he dit, el 1184 a Lieja (Països Baixos), ja deia a propòsit d'aquest moviment, el cronista Matthieu de París en 1250: "Una innombrable multitud de dones solteres, que s'anomenen beguines, ha envaït Teutònia. Només a Colònia en viu un miler o més". El 3 d'abril de 1310 té lloc la sessió principal del procés presidit pel gran inquisidor dominic, Guillaume de París, contra la beguina d'Hainaut, Marguerite Porète, en el convent de Saint-Jacques de París, on hi resideix per aquells mateixos dies Mestre Eckart. L'1 de juny es clou a Grève el procés contra aquella beguina i és cremada a la plaça junt amb el seu llibre *Miroir des simples âmes aneanties* ("Mirall de les senzilles ànimes anihilades"). Un any després, el concili de Vienne (XV ecumènic) condemna vuit *Errors dels begards i beguines sobre l'estat de perfecció*. Climent V, amb la butlla *Ad nostrum* prohibeix i exclou definitivament de l'Església de Déu el beguinatge. Veiem els vuit errors:

- 1.- "En la vida present hom pot adquirir tanta perfecció i amb grau tan alt que esdevé totalment impecable i ja no podrà créixer més en gràcia.
- 2.- "Quan aquest grau de perfecció és assolit, no convé a l'home dejunar (Mc 2, 18-20), ni pregar; perquè en aquest punt la sensualitat és subjecta tan perfectament a l'esperit i a la raó que hom pot lliurement concedir al cos allò que li plau (I Cor 6, 12; 10, 23).
- 3.- "Aquells que han arribat al grau de perfecció i esperit de llibertat esmentats, no estan subjectes a l'obediència humana, ni són obligats a cap precepte de l'Església; puix (com afirmen) "*ubi spiritus Domini, ibi libertas*" ("on hi ha l'esperit del Senyor, allí hi ha la llibertat" (2 Cor 8,17)).
- 4.- "L'home pot assolir, en el present, la felicitat final en el més alt grau de

perfecció, tant com la podrà obtenir en la vida celestial (Mt 5,48).

5.- “Qualsevol natura intel·lectual és naturalment feliç en si mateixa, talment que l'ànima no ha de menester la llum de la glòria eterna que l'elevi a la visió de Déu i a fruit-lo feliçment.

6.- “És propi de l'home imperfecte exercitar-se en actes de virtut, però l'ànima perfecta, de si mateixa, prescindeix de les virtuts.

7.- “L'acte carnal, posat que a això inclina la naturalesa, no és pecat, sobretot quan aquell que l'exercita és temptat.

8.- “En l'elevació del cos de Jesucrist no han de posar-se dempeus ni retre-li reverència: car afirmen que per a ells fóra imperfecció que descendissin tant de les altures de llur contemplació que pensessin d'altra fàisó respecte del ministeri (misteri?) o sagrament de l'Eucaristia o també respecte de la passió de la humanitat de Crist”.

La temàtica fonamental que s'hi troba: estat suprem de perfecció; cel, felicitat plena; no dejunar, no pregar, no negar res al cos, no pecaminós l'acte carnal, no obediència, no llei, no virtut; més enllà de l'Eucaristia (dels sagraments) i de la Passió. El 1312, Climent V, amb la butlla *Ad nostrum* prohibeix i exclou definitivament de l'Església de Déu el beguinatge. Aquesta condemna del beguinatge es fa efectiva a Alemanya el 27 d'octubre de 1317.

Johann Eckart, d'origen germànic, per aquells temps era a París, com hem vist, i exercia de mestre en teologia per la Universitat de París, amb fama d'ortodòxia indiscutible, segons testimonien les seves obres d'aquesta primera part de la seva vida. El Papa, ofegat en el mar d'heterodòxia regnant, davant de la rectitud del mestre, majorment quan aquest mestre era de l'orde (inquisitorial) dels dominics, l'envia, el 1313, de París a Estrasburg per assegurar la cura de les monges, la direcció espiritual d'una gran quantitat de comunitats femenines de religioses (orde segona) dominiques (75 convents), grups de l'orde tercera dominicana i comunitats (condemnades) de beguines rebels. Aleshores, només Estrasburg, tenia uns 85 beguinatges. Eckart es posa mans a l'obra i visita totes aquestes comunitats. I, en comptes, de sotmetre-les a la doctrina i disciplina romana, ell és el convençut i comença a escriure llibres amb la nova doctrina que li donaran fama com un dels majors místics del cristianisme, dos segles abans dels grans místics castellans Teresa d'Àvila i Joan de la Creu. Roma, mentre és viu el Mestre Eckart, no gosa condemnar-lo. La vall del Rin era un autèntic laboratori de vida religiosa contemplativa. Beguines, begards, *fraticelli*, il·luminats i “espirituals”, al llarg del s. XIV, conflueixen en una secta tan poderosa com enigmàtica, coneguda amb el nom de “Germans i Germanes del Lliure Esperit i de la pobresa voluntària”. El 1320, a terres alemanyes del Rin, la secta del Lliure Esperit és ben implantada a Colònia. El seu líder actiu i carismàtic és Gualteri d'Holanda, que viu en semiclandestinitat i es comunica molt amb la gent senzilla. El 1322, el bisbe de Colònia, Enric de Virneburg, reuneix un sínode provincial contra el Lliure Esperit. El 1325, Guillem d'Egmont diu que en els conventicles de la secta del Lliure Esperit es ritualitzen escenes escabroses en un lloc subterrani dit “el Paradís” on assisteixen una cinquantena de persones i on dues persones, “Jesús” i “Maria”, apareixen nus. Acabaran tots ofegats en el Rin o cremats. Eren fantasies? Calúmnies? Incomprensions? Realitats? El 1326 el bisbe de Colònia inicia el procés inquisitorial contra el Lliure Esperit, que acabarà amb la condemna contra les proposicions d'Eckart que cada cop s'implica més en les tendències espirituals. El 1327, durant el procés, Joan de Winterthur testimonia el mateix que Guillem d'Egmont. El 1328 mor Eckart, envoltat de fama, de molta obra escrita i de

grans deixebles (Tauler, Suso...). El 27 de març de 1329, a Avinyó, el papa Joan XXII condemna, amb la butlla *In agro dominico*: A) disset proposicions com herètiques i B) onze més com a malsonants, temeràries i sospitoses d'heretgia, així com els llibres que les contenen, d'aquell gran dominic, posseïdor del títol de Mestre en teologia (màxima distinció de l'època) per la Universitat de París. Fou el primer dominic processat per la Inquisició. Esmentem algun dels punts condemnats:

- 4 A.- En qualsevol obra, fins i tot mala (Mt 5, 43-48), llueix de manera igual la glòria de Déu.
- 6 A.- Qui blasfema contra Déu lloa a Déu.
- 7 A.- Qui demana el mal ora a Déu.
- 8 A.- Qui no cerca res: ni honors, ni utilitat, ni devoció interna, ni santedat, ni premi, ni el regne dels cels, ans ha renunciat a totes aquestes coses, en aquest home Déu és honorat.
- 9 A.- Desitjar rebre quelcom de Déu representaria que hom està sota de Déu, com un servent o un esclau i Ell com un Senyor generós. Així no s'està en la vida eterna.
- 10 A.- Ens transformem totalment en Déu i ens convertim en Ell. No hi ha semblança, hi ha unitat (Jo 17, 11, 22, 23). No hi ha cap distinció.
- 11 A.- Tot allò que Déu Pare donà al seu Fill unigènit en la naturalesa humana, tot allò mateix m'ho ha donat a mi: doncs, res no puc adquirir, ni la unió ni la santedat, ans tot m'ho donà a mi com a Ell mateix.
- 12 A.- Tot allò que la Sagrada Escripura diu de Crist, igualment es verifica en tot home bo i diví (els s'anomenaven "homes bons").
- 13 A.- Tot allò que és propi de la naturalesa divina, és igualment propi de l'home just i diví; talment que opera com opera Déu i ha creat, alhora amb Déu, el cel i la terra i és engendrador del Verb etern, i Déu sense tal home ignoraria com es fa qualsevol cosa.
- 15 A.- Si hom hagués comès mil pecats mortals, si aquest home fos rectament disposat, no deuria voler no haver-los comès.
- 1bis A.- La vera ànima és increada i increable.
- 2bis A.- Déu no és bo, ni millor, ni òptim; així dic malament quan dic que Déu és bo, com si anomenés blanc el negre (Gen 2, 9).
- 18 B.- Cal fer fruit d'actes no exteriors, que no ens fan bons, ans cal fer-lo d'actes interiors (Mt 6, 4, 6), fets i operats pel Pare que roman en nosaltres.
- 19 B.- Déu estima les ànimes, no les obres externes (Mt 23 23-27).
- 23 B.- Qui veu dos o veu distinció no veu Déu.
- 25 B.- Qui estima més Déu que el pròxim, fa bé, però no és perfecte.

Veiem d'una banda les semblances amb les doctrines de les beguines i d'altra que l'essència del problema és només una: si l'ànima unida a Déu en la contemplació perfecta, resta distinta de Déu o es fon amb Déu. En aquest cas cessen els sacrament, els símbols, les escriptures, les lleis, la jerarquia, les obres de l'ascètica, la condemna en vida del cos del salvat, etc. L'ortodòxia catòlica no accepta la no dualitat, l'*advaita* del Vedanta sí; Eckart i les beguines també, com ho acceptà igualment i igualment fou condemnat pels seus teòlegs el gran místic musulmà Ibn Arabi. A l'Església cristiana o a la *Umma* islàmica se'ls escaparia el control profund de les persones! Teresa de Jesús contactà amb descendents de les beguines i dels il·luminats i ella i Joan de la Creu es curaren en salut. Parlaran de "Matrimoni espiritual", no de fusió de cònjuges: l'ànima i

Déu. Per això són sants canonitzats i doctors de l'Església. Tanmateix en les obres de Joan de la Creu es copsa encara una indubtable flaire “vedàntica” i “il·luminada”. En el seu diagrama famós de la Muntanya del Carmel o de la perfecció, distingeix el camí del vici i el de la virtut, cap dels dos mena al cim! I, en canvi, assenyala com a perfecte un tercer camí que fa cim on és escrit: *nada, nada, nada, en el camino y en el monte no hay nada; en el monte no hay camino porque para el justo no hay ley*. I al cim de la muntanya diu: *juge convivium* (“convit per sempre”, “festa eterna”).

Lluís M. Xirinacs. Diada de la Transfiguració de Jesús
Barcelona (Països Catalans), 6 d'agost de 2002

Arxiu de la:

FUNDACIÓ RANDA LLUÍS M. XIRINACS